

מטרות ויעדים בלימוד התורה

רה"י הרב אליהו בלום

הקדמה

נושא זה של מטרות ויעדים בלימוד התורה הוא מרכזי ביותר בעולמנו, עולם הישיבה, וניתן לפתח את הדיון בו בכמה כיוונים:

1. ניתן לברר מטרות ויעדי משנה בדרך לימוד התורה של הבחור.
 2. אפשר לחלק את היעדים החינוכיים לכמה תחומים: יעדים לימודיים הכוללים תחומי ידע, זיכרון וכד'. תחומי רגש ועבודת ה'. תחום המידות.
 3. ניתן לברר לעצמנו מהן מטרות העל של לימוד התורה המשפיעות על האופן שבו אנו מתייחסים ללימודנו.
- במאמר זה אשתדל להתייחס לכיוון השלישי, שעוזר לנו להגדיר את תפקידנו ומטרתנו בעולמו של הקב"ה בכלל, וכבני תורה בפרט.

אומרת המשנה בריש פאה:

"...אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם".

עולם הישיבות מבוסס על משנה זו ועל מקורות רבים אחרים המדברים בשבחה של תורה ולימודה ומרכזיותה בעולמנו.

עם זאת, שומה עלינו לנסות ולהגדיר יעדים ומטרות בלימוד התורה בכלל, ולימוד התורה שבעל פה בפרט.

אומרת הגמרא בסוטה (כ"א ע"א):

"דרש רבי מנחם בר' יוסי: כי נר מצוה ותורה אור - תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור... ואת התורה באור, לומר לך: מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם... משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך. נזדמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הלסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך. כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הלסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם... מאי פרשת דרכים?... מר זוטרא אמר: זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא".

וכן בילקוט שמעוני (פרשת ויחי רמז קס"א):

"אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי, אלא דאתי מלוי או מיששכר. מלוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב, יששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ואימא מיהודה, דכתיב יהודה מחוקקי? **אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא קאמינא**".

"לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא". מה פירוש הביטוי הזה - "לאסוקי"? לא נאמר פה "לימודי שמעתתא דהלכתא", אלא "לאסוקי" - להבין את הסוגיה אליבא דהלכתא. כל מי שלומד פרק ר' אליעזר דמילה, יודע שיש מחלוקת בין ר' אליעזר לרבנן האם מכשירי מילה דוחים את השבת. בדורו של ר' אליעזר - תלמידיו של ר' אליעזר פסקו כמותו ונהגו כך הלכה למעשה (שמכשירי מילה דוחים את השבת), אבל ההלכה נפסקה כרבנן, ובדורנו ובכל הדורות מהתקופה ההיא מכשירי מילה אינם דוחים את השבת. ברור הדבר, שבלימוד הסוגיה יש ערך מרכזי יותר לשיטת חכמים כי שיטה זו נתקבלה להלכה, יחד עם זה כל אחד שלומד סוגיה זו יודע שכשעוסקים בפרק ר' אליעזר, לא סוגרים אותו כי הוא לא רלוונטי!

מדוע, באמת, במקומות בהם נפסקה ההלכה בגמרא בצורה ברורה, שנשללה דרך בסוגיה, אנו חוזרים אחורה ומתחילים ללמוד הכל מהתחלה, בניגוד לעולם האקדמי, למשל, שם הגישה היא לראות מה נכתב כבר והיכן הדברים עומדים ולהתחיל פחות או יותר מאותו מקום - לעשות קיצורי דרך ולהתקדם קדימה?

התשובה היא, שבעולם לימוד התורה מטרותנו היא "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", כלומר, להבין את הסוגיא ושורשיה ולהגיע בסופו של דבר עד שלב ההלכה למעשה. כלומר ההלכה, יותר משהיא מטרה מרכזית בלימוד היא נותנת לנו גבולות גזרה ברורים ויעד וכיוון בלימודנו. לדוגמא, בסוגיה מסוימת ישנן שלוש דעות מרכזיות: דעת הרמב"ם, דעת הראב"ה ודעת הרא"ש. כאשר אנחנו מעינים ב'טור', אנחנו רואים שדעת הרא"ש ודעת הרמב"ם, אלו הן שתי הדעות המרכזיות שעליהן נבנה עולם ההלכה מאוחר יותר. ברור לכל אחד מאיתנו שאת עיקר המאמץ בסברה, הבנה, העמקה וחיידוד אנחנו נשקיע בדעת הרמב"ם והרא"ש כי הדעות האלה הם חלק ממסלול הפסיקה של התורה ופחות בדעת הראב"ה (שצריך וחשוב להכיר שהיא קיימת ולהבינה גם כן) שלא התקבלה להלכה.

כלומר, יש באמת עניין גדול להבין שלא כל דעה, למרות שהיא יפה ומיוחדת ומלאה ברק, היא מרכזית באותה מידה בעולם לימודנו.

הגמרא בקידושין (מ' ע"ב) בדיון אם תלמוד גדול או מעשה גדול מסיקה:
"נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה".

ולכאורה אם תלמוד מביא לידי מעשה אזי משמע שהמעשה גדול? [שאלת התוספות שם] ומסביר רש"י (שם): "שהתלמוד מביא לידי מעשה - נמצאו שניהם בידו". כלומר, כך ניתן להשיג את שני הדברים בעוד שבדרך ההפוכה לא ניתן להשיג אף אחד מהם. מדברי הגמרא ומדברי רש"י משמע שיש בתורה הכוונה למעשה, אך תלמוד גדול ממעשה בזכות ערך עצמי שיש בלימוד בפני עצמו ולא רק כמכוון למעשה. יש להבין מהו אותו ערך. ויש לומר שתורה היא דבר הרבה יותר גדול מהנהגות הלכה למעשה. "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה". תורה היא דבר שאמור להיות מרכז הויתנו. העיסוק בה אמור לרומם אותנו, להגדיר אותנו כאנשים אחרים. לא רק מבחינת דרך הלימוד להלכתא ובעיון, אלא ובעיקר, מבחינה מהותית.

הרמח"ל בדרך ה' (חלק ד' פרק ב') כותב:

"הנה תלמוד התורה הוא עניין מוכרח, לפי שזולתו אי אפשר להגיע אל המעשה, כי אם לא ידע מה הוא מצווה שיעשה, איך יעשהו. אמנם זולת כל זה, יש בתלמוד תכלית גדול לשלמותו של האדם... בכלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו, יש השפעה אחת, עליונה מכל ההשפעות... והוא הוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכוודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם, קשר הבורא יתברך שמו את השפעתו זאת, בעניין נברא ממנו יתברך לתכלית זה, והוא התורה. ועניין זה משתלם בשתי בחינות: בהגיון ובהשכלה. וזה מה שביארנו שם, כי הנה חיבר האדון ברוך הוא כלל מילות ומאמרים, שהם כלל חמישה חומשי תורה, ואחריהם במדרגה, נביאים וכתובים, וקשר בהם ההשפעה הזאת, באופן, שכשידוברו הדיבורים ההם תימשך ההשפעה הזאת למדבר אותם - ובתנאי שיהיה ההגיון הזה בגבולים שהוגבלו לו, וכמו שזכרנו לפנינו בסיעתא דשמיא - וכן בהשכלת מה שנכלל בדיבורים ההם לפי דרכיהם האמיתיים, תימשך ההשפעה הזאת למשכיל אותם".

אנו רואים כי יש השפעה גדולה בלימוד התורה, כך שכשאנו עוסקים בתורה, חוץ מללמוד כדי שנדע איך לפסוק הלכות, אנחנו מתרוממים. אנחנו מקבלים את השפע האלוקי, שהצינור והכלי לקבל את השפע האלוקי הזה דרכו הוא התורה.

הרב משה פיינשטיין בתשובה חשובה בענין לימוד התורה (חלק יו"ד ג' סימן נ"ט) אמר:

"והנה זה שתנא דבי אליהו שהשונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא נראה לעניות דעתי לפי מה שבארתי בחדושי שלמוד התורה הוא מצוה מצד עצמה לא רק מחמת שנדע איך לעשות ומטעם זה אמר בפרק הפועלים בבא מציעא פ"ה ע"ב על מה שאבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה דמזה שלא ברכו שמה מינה שסברי דאינה

מצוה מצד עצמה רק הכשר מצוה לידע איך לעשות ולכן נענשו דביזו כבוד התורה. ואם כן כשאחד לומד דוקא הלכות הנוהגות בזמן הזה אפשר כונתו מחמת שתרוייהו בידו דמטעם זה תלמוד גדול שמביא לידי מעשה והוי מעליותא אבל אפשר שהוא מחמת שסובר שכל מצות תלמוד תורה הוא מחמת שמביא לידי מעשה ולכן אינו לומד אלא דברים הנוהגים בזמן הזה וחייב ח"ו עונש כהא דפרק הפועלים ולכן הוא רק קמי שמיא גליא אבל לנו אין ידוע אם הוא בן עולם הבא אבל מי שלומד כל הלכות אף שאין נוהגות מובטח גם לנו שהוא בן עולם הבא דהא בודאי סובר דתלמוד תורה מצוה מצד עצמה".

ואמר על כך הרב "בעל התניא" בספרו ליקוטי אמרים (פרקים ד' – ה'):

"ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה כלל... הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצוות התורה ובהליכותיהן ובצורפי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה... ולכן נמשלה התורה למים - מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבוד שהיא רצונו וחכמתו יתברך, ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא ולית מחשבה תפיסא ביה כלל".

ובפרק ה': "ולתוספת ביאור, באר היטב, לשון תפיסא שאמר אליהו לית מחשבה תפיסא בך כו'. הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו, והמושכל נתפס ומוקף ומלובש בתוך השכל שהשיגו והשכילו, וגם השכל מלובש במושכל בשעה שמשיגו ותופסו בשכלו. דרך משל, כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה. והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה... הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה, כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים, הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה, דלית מחשבה תפיסא ביה. ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו, וגם שכלו מלובש בהם והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו...".

הוי אומר, לימוד התורה בהעמקה יש בו מעין התמזגות של שכלנו עם דבר ה' וזו מציאות של התקרבות ויחוד נפלא עם בורא עולם.

הדור קבלוה מטרות ויעדים בלימוד תורה

הרב סולוביצ'ק זצ"ל מדבר על מדרגה גבוהה של קירבה לתורה שנמשלת למעין מציאות של נישואין לתורה. זו מציאות שהתורה הופכת להיות הוא עצמו. החשיבה של האדם הופכת להיות חשיבה של תורה.

תפיסה זו משלימה את דברי בעל התניא ומדגישה שכשאדם לומד תורה שכלו לא רק מכיל את התורה, אלא שכלו הופך להיות מוכל בתורה, הוא אפוף בה. הכל הופך להיות דבר אחד, שלמות אחת - זהות בין שכל האדם לבין החכמה האלוקית. וכשכל זה מתחבר גם לפן נשמתי של דביקות ורצון להתעלות בקודש - להתחבר אל הקב"ה, יש גם בחינה של התקדשות, היטהרות והתרוממות על ידי התורה.

ממילא ברור מדוע אנו שואפים ללמוד את התורה בעיון, שהרי רק בכניסה לעומקה של סוגיא אנו מבינים את שורש הסוגיא ועקרונות היסוד שבה שמהוים חלק מהעקרונות האלוקיים שהם עיקרה של התורה.

וכמו כן ברור שהלימוד חייב לכלול בתוכו לא רק לימודי אמונה ורוחניות אלא גופי גמרא והלכה, כי הם מהוים את הביטוי הממשי לפרספקטיבה האלוקית על המציאות של עולמנו ורק באמצעות לימודם ניתן באמת להתחבר ולהדבק ברצונו של בורא עולם.

דיברנו עד כה על שלש מטרות חשובות בלימוד התורה:

- א. התקרבות ודבקות בקב"ה על ידי התחברות לעקרונות התורה.
- ב. התעלות והתרוממות רוחנית. [כנגזרת של א].
- ג. לימוד כדי לקיים הלכה למעשה את מצוות התורה. הדרכה והכוונה - "והלכת בדרכיו".

אך יש לדעת שבלימוד התורה ההשפעה אינה רק על האדם עצמו, וכך אומרת הגמרא בפסחים (ס"ח ע"ב): "אמר רבי אלעזר: אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתו'".

גם הגמרא דלעיל (סוטה כ"א ע"א) מביאה את דברי רב יוסף:

"אמר רב יוסף: מצוה, בעידנא דעסיק בה - מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה - אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. תורה, בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה - **מגנא ומצלא**".

אומר הרב חיים מוולוז'ין ב"נפש החיים" (שער ד' פרק ל"ב):

"שרשה העליון של התורה הקדושה היא מעל כל העולמות כולם... **כן העניין שעל ידי**

עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון, להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון

הדור קבלוה מטרות ויעדים בלימוד תורה

וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות, להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה להתקשר יחד אחד בחברו, וכל הפגמים מתמלאים, וכל הקלקולים נתקנים, וכל ההריסות מתבנים, והשמחה וחדוותה יתירתא ואור העליון מתרבה בכל העולמות".

כלומר על ידי התורה מגרשים את הטומאות והקליפות, מתקנים את הקלקולים ומשפיעים שפע אור אלוקי בעולמנו, והעולם מתעלה.

אם כך יש להוסיף מטרה נוספת:

ד. השפעה על עולמו של הקב"ה.

מי שמבין שהתורה משפיעה על הסובבים אותו, מעצימה את הקהילה, מגינה על עם ישראל ומרוממת את העולם כולו - מבין שלימוד תורה לשמה יש בו בחינה של "תורת חסד" שהרי תורה מצד עצמה יש בה שפע עצום לעולם כולו.

ואכן כך היא אחת הדעות בגמרא (סוכה מ"ט ע"ב):

"ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה' וכי יש תורה

של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא: תורה לשמה - זו היא תורה של חסד, שלא

לשמה - זו היא תורה שאינה של חסד.

איכא דאמרי: תורה ללמדה - זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה - זו היא תורה שאינה

של חסד".

אמנם דעת האיכא דאמרי מביאה פן נוסף באופן לימוד התורה שאף הוא יעד חשוב בלימודנו.

שומה עלינו לדעת שהתורה, מלבד היותה משפיעה על העולמות מצד עצמה, אמורה לחנך אותנו ללימוד שהוא משפיע ונותן מצד הלומד. תורה ששזורה בחסד היא דרך חיים "כי חיים הם לְמַצְאֵיהֶם" (משלי ד, כב). לכן, הלומד על מנת ללמד זו מדרגה חדשה בלימוד התורה שהופכת את מעשה הלימוד לנתינה בפני עצמה, ואת הלומד לאיש שתורתו שזורה בחסד.

והגדרת מטרה זו: תורה ללמדה, הפצת תורה והאדרתה.